

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Odsjek za kroatistiku

Katedra za hrvatski standardni jezik

Zagreb, rujan 2016.

**TIPOLOGIJA HRVATSKIH FRAZEMA NA TEMELJU
PRIJEVODA DJELA CHARLESA DICKENSA**

DIPLOMSKI RAD

4 ECTS BODA

Mentor:

Dr. Sc. Marko Samardžija

Studentica:

Marina Gugić

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. CILJ I KORPUS	2
3. METODA	4
4. RAZRADA	5
4.1. <i>Frazeologija</i>	5
4.2. <i>Frazem</i>	6
4.3. <i>Klasifikacija frazema</i>	7
4.3.1. Klasifikacija s obzirom na sintaktičku strukturu	7
4.3.2. Klasifikacija s obzirom na semantičke značajke	12
4.3.3. Klasifikacije s obzirom na porijeklo	13
4.3.4. Klasifikacija s obzirom na stil	14
4.3.5. Klasifikacija s obzirom na prostornu i vremensku raslojenost	15
4.3.6. Klasifikacija s obzirom na čvrstoću strukture (frazemske inačice)	16
4.4. <i>Značenjski odnosi u frazeologiji</i>	17
4.4.1. Frazemska sinonimija	18
4.4.2. Frazemska antonimija	18
4.4.3. Frazemska homonimija	19
4.5. <i>Prevođenje frazema</i>	19
5. ZAKLJUČAK	23
6. SAŽETAK	24
KLJUČNI POJMOVI	24
POPIS LITERATURE	25
PRILOG I. – OBRAĐENI KORPUS	27

1. UVOD

Frazeologija je lingvistička disciplina koja se bavi proučavanjem i opisivanjem frazema nekog jezika. Relativno je mlada lingvistička disciplina. Razvila se iz proučavanja narodnih poslovice i uzrečica, a tek sredinom 20. stoljeća razvija se kao grana lingvistike, prvo u Rusiji a kasnije i u ostalim slavenskim zemljama, dok su se pioniri hrvatske frazeologije, prof. dr. sc. Antica Menac i prof. dr. sc. Josip Matešić, njome počeli baviti sedamdesetih godina 20. stoljeća.

Predmet proučavanja u frazeologiji, frazemi, najčešće se definiraju kao ustaljene sveze riječi koje se upotrebljavaju u gotovu obliku, a njihovo značenje ne odgovara zbroju značenja njihovih sastavnica. Svim su frazemima zajedničke tri karakteristike: promjena ili gubitak značenja jedne od sastavnica, jedinstvo izraza odnosno korištenje u gotovom obliku te idiomatičnost. Proučavajući frazeme nekog jezika postaje jasno da ova tri kriterija određivanja mogu podrazumijevati golem broj sveza riječi s različitim sintaktičkim, semantičkim i stilskim značajkama te je potrebna dodatna kategorizacija.

Uzimajući u obzir dosadašnje radove o hrvatskim frazemima kao i analizu korpusa, u ovom su radu frazemi podijeljeni na sljedeće načine: s obzirom na sintaktičku strukturu sveze odnosno način povezivanja sastavnica frazema, s obzirom na semantičke značajke frazema odnosno stupanj desemantizacije, s obzirom na njihovo podrijetlo, s obzirom na funkcionalni stil u kojem se koriste, s obzirom na prostornu i vremensku raslojenost te s obzirom na čvrstoću njihove strukture odnosno mogućnost nastanka frazemskih inačica.

Budući da se frazemi zbog ustaljenog oblika i specifičnosti značenja u neku ruku ponašaju kao leksemi, u frazeologiji nailazimo i na sinonimiju, antonimiju i homonimiju pa se ovaj rad dotiče i njih.

2. CILJ I KORPUS

Budući da je frazeologija relativno mlada disciplina te se u hrvatskom jeziku proučava svega 40-ak godina, područje frazema, proces njihova oblikovanja, nastajanja, širenja, prihvaćanja i ustaljivanja kod govornika ima mnogo prostora za istraživanje. Cilj je ovog rada, kroz proučavanje frazema u hrvatskom jeziku i njihovu detaljniju kategorizaciju, bolje razumijevanje frazema kao jezičnih činjenica. U posljednje vrijeme frazeologiji se pristupa s kognitivnog stajališta proučavajući frazeme kroz konceptualne metafore i metonimije na kojima se grade. Međutim u ovom radu proučavanju frazema pristupam sa strukturnog stajališta proučavajući njihovu strukturu, kako sintaktičku tako i semantičku, i uzorke prema kojima su građeni.

Kao korpus iz kojeg su preuzeti frazemi odabrani su prijevode djela Charlesa Dickensa. Charles Dickens engleski je pisac iz 19. stoljeća, a smatra se najboljim piscem viktorijanskog doba. U svojim djelima bavio se uglavnom društvenom nepravdom viktorijanske Engleske gradeći prepoznatljive likove kroz situacije karakteristične za to doba. Mnogi od njegovih likova ostali su među najprepoznatljivijima u književnosti, a nekima od njih karakterne osobine toliko su istaknute da su njihova imena u engleskom jeziku postala sinonimna za te osobine (scrooge, eng. = škrtac). Mnoga od njegovih djela doživjela su brojne adaptacije, kako na filmskom platnu u nebrojenim ekranizacijama (Oliver Twist, Velika očekivanja, David Copperfield, Priča o dva grada, Božićna priča, Posmrtni spisi Pickwickova kluba, Sumorna kuća, Staretinarnica) tako u kazalištu (Priča o dva grada, Život i doživljaji Nicholasa Nicklebyja,) stripu (Fagin the Jew) i dr. Njegov stil zrači jezičnom kreativnošću, a svoje likove često gradi kroz jezičnu karakterizaciju. Njegova djela prevedena su na mnoge jezike, a većina opusa prevedena je i na hrvatski jezik.

Budući da je engleski jezik postao neizostavan dio suvremenog života i zbog svoje sveprisutnosti počeo ne samo svojim leksikom nego i strukturom prodirati u hrvatski jezik, te jer na Odsjeku za anglistiku Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu također izrađujem diplomski rad s temom frazeologije, u ovom sam se radu odlučila dotaknuti veze između hrvatskog i engleskog jezika, odnosno uz tipologiju hrvatskih frazema dotaknuti se i njihova prijevoda s engleskog jezika. Iako je diskutabilno bolji izbor za korpus mogao biti neki suvremeni autor ili popularna literatura, pogotovo literatura za mlade u kojoj bi se nesumnjivo pronašlo izobilje frazema, činjenica jest da su u posljednje vrijeme, zbog komercijalizacije

ovakve vrste književnosti, dostupnosti originalnih verzija djela te upoznatosti čitatelja s izvornim jezikom, prijevodi rađeni brzo s iznimno kratkim vremenskim rokovima, a u prijevodu hrvatskom izdavaču češće presudna cijena iznad kvalitete. Zato sam za korpus izabrala starijeg autora engleske književnosti čija se djela i danas rado čitaju, čije je poznavanje neizostavan dio opće kulture, ali je prevođen na hrvatski jezik prije informatičkog doba i brzih i jeftinih prijevoda dok su prevoditelji s engleskog jezika bili rjeđi i neupitno kvalificirani prevodeći neka od najpoznatijih i najvažnijih klasika svjetske književnosti.

Od djela Charlesa Dickensa korpus obuhvaća Olivera Twista, Posmrtno spise Pickwickova kluba, Božićnu priču i Velika očekivanja.

3. METODA

Kako se u hrvatskom jezikoslovlju o frazeologiji u posljednje vrijeme dosta pisalo, prvo je potrebno pomno proučiti literaturu. Budući da različiti jezikoslovci različito definiraju frazeme, različito ih klasificiraju, a i pod pojmom frazema neki jezikoslovci podrazumijevaju više jezičnih pojava od drugih pa tako na pojam frazem neki gledaju u širem smislu a neki u užem, potrebno je odrediti definiciju pojma frazema i jasno definirati njegove karakteristike, opseg i dosadašnje klasifikacije u hrvatskom jezikoslovlju, ali isto tako proučiti povijest frazeologije u Hrvatskoj i svijetu.

Nakon pomno proučene literature slijedi čitanje korpusa i izdvajanje frazema prema prethodno određenim kriterijima. Izdvojene frazeme potom se klasificira prema već definiranim kriterijima klasifikacije, a uočene nepravilnosti se bilježi i definira nova klasifikacija u koju bi se frazemi uklopili.

Nakon klasificiranja frazema, obraća se pozornost na frazemske inačice u hrvatskom i engleskom jeziku, način prevođenja frazema, bliskost izraza i sadržaja u obje inačice te moguće nepostojanje inačica u jednom od jezika i rješenje u prijevodu.

4. RAZRADA

4.1. Frazeologija

Termin frazeologija u hrvatskom jeziku ima dva značenja: prvo se odnosi na lingvističku disciplinu koja proučava i opisuje frazeme odnosno ustaljene višečlane izraze u jeziku koji se u govoru reproduciraju kao cjelina i kod kojih značenje nije zbroj značenja pojedinih sastavnica, dok drugo značenje predstavlja način i tehniku izražavanja, odnosno strukturiranja teksta svojstvenu nekom piscu.¹ Ovaj rad frazeologijom se bavi u prvom značenju, odnosno proučavajući frazeme kao jedinice hrvatskog jezika.

Frazeologija je relativno mlada lingvistička disciplina. Zanimanje za predmet frazeologije javlja se još u srednjem vijeku kada se 1500. pojavila prva zbirka o neraščlanjivim svezama riječi (poslovice, uzrečice i veze riječi prenesenoga značenja zapisane u tekstovima raznih pisaca ili primjenjivane u latinskome i grčkome jeziku) Erazma Roterdamskoga. Njegov se primjer slijedi i u 16. stoljeću kad se u europskim zemljama prikupljaju narodne uzrečice. Uskoro se u okviru znanosti o folkloru razvila i posebna disciplina pod imenom paremiologija kojoj je zadatak bio da potiče na prikupljanje i objašnjavanje proverbija, narodnih poslovice i uzrečica – jezičnih jedinica koje danas ubrajamo u frazeme. No frazeologija kao lingvistička disciplina počela se razvijati iz leksikologije tek sredinom prošloga stoljeća na području bivšeg Sovjetskog Saveza nakon 1947., kada je V. V. Vinogradov objavio svoj pionirski rad Osnovni tipovi frazeoloških jedinica u ruskom jeziku. Ubrzo se proučavanje frazema proširilo i na ostale slavenske zemlje, a u Hrvatskoj se njome sustavno počelo baviti 70-ih godina 20. stoljeća, prvenstveno u radovima prof. dr. sc. Antice Menac i prof. dr. sc. Josipa Matešića. Danas se frazeologijom jezikoslovci bave sve više, pogotovo iz perspektive kognitivne lingvistike proučavajući nastanak frazema i kognitivne mehanizme koji ih uvjetuju. Sve je više studija, članaka i knjiga koje se bave frazeološkom problematikom, a tiskaju se i frazeološki jednojezični i višejezični rječnici. Među mnogima se ističu Hrvatski frazeološki rječnik Antice Menac, Željke Fink-Arsovski i Radomira Venturina, Hrvatko-engleski frazeološki rječnik Dalibora Vrgoča i Željke Fink-Arsovski, Englesko-hrvatski frazeološki rječnik Ivane Bendow, Hrvatsko-talijanski frazeološki rječnik Antice Menac i Zorice Vučetić, Hrvatsko-ruski frazeološki rječnik Antice Menac, Radomira Venturina, Irine Blažine Mironove i Željke Fink-

¹ Brozović, Kovačec, Ravlić (ed.) 2002: 43

Arsovski, a izrađeni su i brojni drugi rječnici većeg i manjeg opsega, općejezični, dijalektalni i žargonski.

4.2. Frazem

Jezične jedinice koje proučava frazeologija različiti jezikoslovci nazivaju različitim imenima: idiomi, stalni izrazi, frazemi, frazeologizmi itd. Najčešći su nazivi frazeologizam i frazem. Frazeologizam se dobro uklapa u tvorbu (frazeologija, frazeolog, frazeološki) a frazem je nastao analogijom prema nazivima drugih lingvističkih jedinica poput fonema, morfema, leksema, semema i češće se rabi u znanstvenoj literaturi. U ovom radu koristi se naziv frazem.

Različiti jezikoslovci isto tako na različite načine definiraju frazeme. Antica Menac definira ih kao „ustaljene sveze riječi koje se upotrebljavaju u gotovu obliku, a ne stvaraju se u tijeku govornog procesa, i kod kojih je bar jedna sastavnica promijenila značenje, tako da značenje frazema ne odgovara zbroju značenja njegovih sastavnica.“² Ovoj definiciji Matešić dodaje da frazem raspolaže najmanje dvjema punoznačnim (autosemantičkim) riječima, od kojih barem jedna upućuje na semantičku pretvorbu, jedinice koje, zbog sposobnosti uklapanja u kontekst, poput svake druge riječi, mogu vršiti sintaktičku funkciju u rečenici.³ Definicija J. R. Nattingera i J. S. DeCarrica kaže da su frazemi kompleksni oblici zamrznute sintakse čije se značenje ne može izvesti iz značenja njihovih sastavnih dijelova, odnosno čija su značenja više od zbroja značenja njihovih sastavnica.⁴ Kolenić kaže da je frazem sveza najmanje dvije riječi što se ne stvara u govornom procesu nego se ostvaruje u gotovu obliku, a značenje mu se obično ne izvodi iz pojedinačnih značenja njegovih sastavnica jer su sve, ili neke od njih, doživjele značenjsku preobrazbu.“⁵

Svim je ovim definicijama zajedničko sljedeće:

a) Formalno ustrojstvo frazema - frazemi su jedan od dva značenjska tipa sveze riječi koja se stvara povezivanjem jedne riječi s drugim riječima. Što se tiče oblika sveze, povezane riječi, sastavnice ili komponente sveze riječi međusobno su povezane različitim oblicima gramatičkog slaganja. No što se tiče značenja, Menac ih dijeli u dvije skupine: slobodne sveze

² Menac, Fink Arsovski, Venturin 2003: 6

³ Matešić 1982: VI

⁴ Usp. Martinović 2005: 458

⁵ Kolenić 2006:9

i frazeološke sveze. Dok u slobodnim svezama svaka sastavnica zadržava svoje značenje te se u govornom procesu sastavnice biraju slobodno, slažu spontano, ovisno o značenju koje se želi dati svezi, kod frazeoloških sveza dolazi do promjene ili gubitka značenja jedne ili više sastavnica pa značenje sveze ne proizlazi iz značenja njenih sastavnica.⁶

b) Reproduciranje frazema – jedna od glavnih karakteristika frazema je jedinstvenost izraza koji se pamte kao takvi odolijevajući sintaktičkim i leksičkim promjenama.⁷ Drugim riječima, ovakve se sveze, za razliku od slobodnih, koriste gotove i cjelovite te se njima slobodno ne biraju sastavnice. U govornom se procesu umjesto sastavnica za svezu biraju cijele gotove sveze.⁸

c) Idiomatičnost frazema - bar jedna sastavnica frazema je promijenila značenje odnosno prošla semantičku pretvorbu. Zbog toga značenje frazema nije zbroj značenja njegovih sastavnica.

Iako je Matešić kao karakteristiku frazema dodao i to da se sastoji od bar dvije punoznačne riječi, u novije vrijeme ovakvi se frazemi smatraju samo jednim od tri osnovna oblika frazema.

4.3. Klasifikacija frazema

4.3.1. Klasifikacija s obzirom na sintaktičku strukturu

S obzirom na sintaktičku strukturu sveze, frazemi se mogu podijeliti u tri osnovna oblika:

Prvi je oblik sintagme ili skupa riječi pri čemu su barem dvije sastavnice samostalne i naglašene riječi. Ovo je najčešći oblik u kojem se frazemi javljaju, a neki jezikoslovci samo ovakvim svezama priznaju status frazema. Sintaktičke veze koje se ostvaruju u ovakvim svezama riječi mogu se klasificirati na sljedeći način:

a) Neovisna sveza ostvaruje se kad se sastavnice povezuju neovisnim veznicima:

⁶ Menac 2007: 9

⁷ Bralić, Mihaljević 2005:107

⁸ Menac 2007: 9

nije bilo ni kraja ni konca; suze još nikada nisu navile nijedne ure niti su pokrenule kakva stroja; ne prozbori ni crne ni bijele; da ni rukom ni nogom ne maknem; ni kriv ni dužan; ne vidje ni sunca ni mjeseca; ni pet ni šest; ni na nebu ni na zemlji; kupi tralje pa idi dalje; bistre glave i prodorna duha; bog mi i duša; i kapom i šakom; nadugo i naširoko; proći kroz sito i rešeto; sladak i gladak; čisto i bistro.

b) Ovisna sveza podrazumijeva kongruenciju ili sročnost i rekciju ili upravljanje, među sastavnicama, a može biti imenička, pridjevka, priložna, ili glagolska, te u malobrojnim slučajevima uzvična, modalna i zamjениčka, ovisno o vrsti riječi središnje punoznačnice. Često je središnju punoznačnicu teško odrediti pa se polazi od toga da ako frazem sadržava glagol, onda je glagolski. Ukoliko frazem nema glagola, a ima imenicu, onda je imenički; ako frazem nema ni imenice ni glagola, a sadrži pridjev, onda je pridjevni; ako nema niti jedne od prije navedenih vrsta riječi, a sadrži prilog, onda je to priložni frazem.^{9 10}

1. Imenički ili supstantivni frazemi sastoje se od imenice kao središnje punoznačnice kojoj su dodani pridjev ili imenica. U rečeničnom ustrojstvu je u službi subjekta ili objekta.

- pridjev + imenica

uski pogledi; čudni svati; evanđeoski sluga; mrtva tišina; najbljeđi obrisi; svjetski ljudi; duboka tišina; mrtva tišina; teško breme; žučljiva borba; vatrena rasprava; živi kostur; škakljiv posao; novi život; meko srce; živa istina; mačji kašalj; čelični živci; čađave suze.

- imenica + prijedložni imenički atribut

trn u oku; srce od kamena.

- imenica + imenica

prst providnosti; cvat mladosti

- imenica + veznik + imenica

žuč i pelin; milo i nedrago; med i šećer

⁹ Menac, 1970: 1-4

¹⁰ Kolenić, 1998: 75-81

2. Pridjevski ili adjektivni frazemi sastoje se od veze dvaju pridjeva, pridjeva i prijedložnoga padežnoga izraza ili je riječ o poredbenoj strukturi, a kao središnja punoznačnica dolazi pridjev koji u rečenici ima ulogu atributa.

- pridjev + veznik + pridjev

čisto i bistro

- pridjev + prijedlog + imenica

srdit do zla boga; teško oko srca

- pridjev + kao + imenica

miran kao janje; ravna kao svijeća; jasno kao sunce; pijana kao zemlja

3. Kao središnja punoznačnica u strukturi priložnih ili adverbnih frazema najčešće je imenica koja se uvijek pojavljuje u zadanom obliku. U rečeničnom ustrojstvu ovi frazemi vrše ulogu priložne oznake.

- prijedlog + pridjevski atribut + imenica

u devetom nebu; od svega srca; iz čista mira; po svoj prilici; do mile volje; u žutim vodama; na zlu glasu; iz petnih žila; na sva usta; iz petnih sila; s više takta; u gluho doba

- pridjev + imenica

tvrda srca; mirne duše; prosjački štap; bistrih glavica; spora jezika

- veznik + prijedlog + pridjev + imenica

i za cigli čas; ni za živu glavu

- imenica + prijedlog + imenica

jezik za zube; kap po kap; put pod noge; kamen oko vrata

- prijedlog + imenica + prijedlog + imenica

od glave do pete; s vremena na vrijeme; na vrat na nos

- imenica + veznik + imenica

sila i prilika

- prilog + prilog
tamo-amo; malo-pomalo
- [veznik] + prilog + veznik + prilog
ni pet ni šest; čisto i bistro
- kao + imenica + prijedlog + pridjev + imenica
kao živa pastrva u lipovu košu; kao mačka oko vruće kaše

4. Glagolski frazemi najčešći su strukturni oblik frazema, a u rečenici imaju ulogu predikata. Raznovrsne su strukture, a glagolska središnja punoznačnica može dolaziti s imeničkim, pridjevskim i adverbijalnim proširkom ili s drugim glagolom.

- glagol + imenica
mjerili pogledima; kiptio gnjevom; opsjedati srce; uroditi plodom; uhvatiti maglu; stegnuti papke; zavezati jezik; razvezati jezik; slomiti srce; utući vrijeme; prikratiti vrijeme; pomrsiti osnovu; očitati bukvicu; dizati prašinu; klonuti duhom; podigneš krila, digli ruke, palucala jezikom, okrenuti list, klonuo duhom, otezao papak
- glagol + pridjev
kuhaju živoga
- glagol + prilog
palo napamet, bilo načistu, išao ukorak
- glagol + glagol
očepi kazivati

Imenički, pridjevski, priložni i glagolski frazemi kako je prikazano uključuju se u gramatičko ustrojstvo rečenice u službi subjekta, objekta, atributa, priložne oznake ili predikata. Željka Fink navodi još dvije skupine frazema koji nisu dio gramatičkog ustrojstva

rečenice, već se pojavljuju kao samostalni dijelovi rečenice, replike koje izražavaju stav ili reakciju govornika.¹¹

5. Modalni frazemi su, iako ne pripadaju gramatičkom ustrojstvu rečenice, uvršteni u nju.

Bog vas vidio

6. Uzvični frazemi s jedne strane mogu biti uvršteni u rečenicu kao umetnuti dio, a s druge strane mogu činiti i samostalnu rečenicu.

kuku-lele; sto mu gromova

7. Željka Fink kao skupinu frazema koje bi se moglo izdvojiti i u posebnu skupinu, ali i svrstati kao podskupinu uzvičnih frazema, navodi i vokativne frazeme odnosno one kojima se obraćamo. Sintaktički su umetnuti izrazi koji ne pripadaju gramatičkom ustrojstvu rečenice. Njima se obraća te izražava stav govornika, a ponekad i njegova reakcija. Snažno su emocionalno obojeni i izrazito ekspresivni. Strukturno gledano, uglavnom su supstantivni skupovi riječi koji u hrvatskom imaju okamenjen oblik vokativa. Treba ih razlikovati od uzvičnih frazema koji jedino strukturom odgovaraju vokativnim frazemima, ali se značenjem od njih odaljuju izražavajući različite tipove emocija bez obraćanja. Fink navodi dvije vrste vokativnih frazema. Prva su frazeosheme za koje je karakteristična ustaljena i čvrsta struktura, cjelovitost i nedjeljivost. Uvijek imaju istu strukturu sa stalnom drugom komponentom (zamjenica ili broj), a prva komponenta može biti promjenjiva. Dije se na dvije podskupine gdje se u prvoj izražavaju pozitivne emocije (*dušo, ljubavi, ribice moja, srce, sunce moje...*), a u drugoj negativne emocije (*gade, majmune jedan, gaduro, gusko jedna...*) Druga skupina vokativnih frazema su vokativni frazemi u užem smislu za koje je osim već nabrojanih karakteristika frazeoshema karakteristična i potpuna ili djelomična desemantizacija.¹² Za ove tipove frazema u korpusu nije pronađen primjer.

Drugi oblik frazema je oblik fonetske riječi kod kojih je samo jedna sastavnica samostalna i naglašena, a ostale su nesamostalne i nenaglašene (*vjere mu*). Neki jezikoslovci ovakvim svezama ne priznaju status frazema tvrdeći da se samo sveze s dvije ili više samostalnih riječi mogu smatrati frazemima. Toj tvrdnji možemo proturječiti činjenicom da fonetske riječi poput *ni govora, ni za lijek, za dlaku* imaju stalan leksički sastav, njihovo

¹¹ Fink 2001: 385-386

¹² Fink 2001: 389

značenje nije zbroj značenja njihovih sastavnica te su strukturno čvrsti. Stabilan red riječi, međutim, pripisuje se prednaglasnicama i zanaglasnicama u strukturi ovih sveza – prednaglasnice mogu doći jedino ispred naglašene riječi a zanaglasnice iza nje te je upravo fonetskim jezičnim pravilima a ne ustaljenošću oblika sveze riječi određena stabilnost reda riječi. Međutim, kad njihove nenaglašene komponente pokušamo zamijeniti naglašenim varijantama (ni > niti...), one kao takve više ne funkcioniraju.¹³

Treći oblik je oblik rečenice koja može biti jednostavna ili složena, a složena može biti nezavisna ili zavisna. Razlika između rečeničnog frazema i sintagme s glagolskom rekcijom u ličnom obliku glagola je što su rečenični frazemi u obliku rečenice u svom osnovnom strukturnom obliku, a ne postaju rečenice tek kad se jedna od punoznačnica (glagol) stavi u određeni oblik.¹⁴

suze još nikada nisu navile nijedne ure niti su pokrenule kakava stroja; sve te stare mačke baš vole lupiti glavom o zid; prodadoše nam rog za svijecu; podmetnuše nam čavle pod goluba; netko mora grijati lonac ili nema juhe; kap po kap vode i stanac kamen izdube; mi o vuku, a vuk na vrata; ljudima je milija prosta mjed nego u vatri prokušano zlato; u tom grmu leži zec; svim je mastima premazan; na jedno oko ćorav, na drugo ne vidi

4.3.2. Klasifikacija s obzirom na semantičke značajke

Semantička preobrazba jedna je od glavnih značajki frazema. S obzirom na proveden stupanj semantičke preobrazbe, Filaković razlikuje frazeme u užem smislu (izričaji) i frazeme u širem smislu (lokucije).¹⁵

1. Frazemi u užem smislu neslobodni su sklopovi riječi čiji dijelovi često pokazuju veći ili manji stupanj desemantizacije.¹⁶ Desemantizacija može biti: potpuna, ako sve sastavnice frazema dožive semantičku preobliku ili djelomična, ako samo dio sastavnica izgubi svoje prvotno leksičko značenje. Zanimljivo je promotriti

¹³ Menac 2007: 18

¹⁴ Menac 2007: 18-19

¹⁵ Filaković 2008: 40

¹⁶ Filaković 2008: 40

a) potpuna desemantizacija: *u devetom nebu; žedan krvi; gdje je Bog rekao laku noć; gdje se ni vrag ne bi sjetio da nas traži; prošla sito i rešeto; u tom grmu leži zec; svim je mastima premazan; kovali u zvijezde; propasti u crnu zemlju; živi kostur; zapleo u svoje mreže; našla krpa zakrpu; prodadoše nam rog za svijeću; trn u oku; na jedno oko ćorav, na drugo ne vidi; darnu u živac; sve lađe potonule; mačji kašalj; uhvatiti maglu*

b) djelomična desemantizacija: *razveži jezik; orlovsko oko; vatrena rasprava; šakaljiv posao; ljubav je slijepa; prosjački štap; pogledati u obraz; srce ti je od kamena*

2. Frazemi u širem smislu sklopovi su riječi u kojih desemantizacija dijelova nije provedena u potpunosti, a njihovo značenje proizlazi iz uzajamne uvjetovanosti značenja njezinih sastavnica i u konkretnom se jeziku upotrebljava baš takva sveza pa obuhvaćaju i izraze u procesu frazeologizacije i slobodne izraze. To su najčešće različiti termini, krilatice i književni citati.

dok god im srce želi

Ovaj izraz prošao je manju prilagodbu u vidu sastavnice 'srce'. Jednako bi se tako moglo reći 'dok god ja želim', ali je zbog veće emotivnosti dodana ova sastavnica.

Pored ovih, neki frazeolozi navode još neke značajke frazema, poput: metaforičnosti, neprobojnosti, emocionalnosti, nacionalnoga karaktera, nepredvidivosti i sl., no neke se od njih vezuju za pripadnost određenim stilovima pa je u tome njihova specifična uloga. Stoga, iako su te značajke u frazeologiji česte, one ipak nisu obvezne.

4.3.3. Klasifikacije s obzirom na porijeklo

Temeljna klasifikacija frazema s obzirom na porijeklo je ona koja razlikuje nacionalne i posuđene frazeme.

Nacionalni frazemi nastali su u jednom jeziku odnosno jednom narodu, a pokazuju specifične osobine tog jezika ili naroda, primjerice sadrže zemljopisne nazive, povijesne reference, odraze narodne filozofije i sl. Često potječu iz folklora pa pružaju mnoge podatke o narodu u kojem su niknuli. Prenose se često u nepromijenjenom obliku generacijama, a zbog toga se među njima se mogu pojaviti frazemi koji su neprevodivi te pri prevođenju na druge

jezike zahtijevaju dodatna objašnjenja ili promjene. *Svim je mastima premazan* je jedan takav primjer proizašao iz slavenske riječi za boju *mast*, pa značenje ovog frazema ne vežemo uz nekog tko je premazan mašću nego premazan svim bojama, šaren, odnosno prekriven potrebnim za svaku situaciju, prefrigan.¹⁷

Možemo reći da je sva frazeologija u svojoj srži nacionalna – svi su frazemi nastali u jednom jeziku i narodu i u njemu se ili zadržali ili s vremenom izgubili, ali nisu se svi ograničili samo na upotrebu u tom izvornom jeziku i narodu. Mnogi su frazemi u neko doba pod određenim okolnostima prešli iz izvornog jezika u neki drugi. Njih nazivamo posuđenim frazemima. Posuđeni su frazemi preuzeti iz drugih jezika, a mogu biti u izvornom ili prilagođenom (prevedenom ili preinačenom obliku). Često je njihovo podrijetlo utvrđeno, priznato i poznato. Mogu proizlaziti iz najrazličitijih sfera ljudskog djelovanja.

Posuđeni se frazemi iz jezika davatelja u jezik primatelj posuđuju na dva osnovna načina:

a) izravno besprijevodno gdje se elementi jednog jezika bez ikakvih promjena prenose u drugi. Budući da ovakvi frazemi ne prolaze jezične prilagodbe, osim eventualno fonološke, pomoću kojih bi ih govornici osjećali kao dijelom svog jezika, oni u jeziku primatelju ostaju strani elementi. Najčešći ovakvi frazemi u mnogim su jezicima podrijetlom iz latinskog. Iz živih jezika u novije vrijeme to je najčešće engleski, primjerice *fair play*.

b) kalkiranje odnosno prevođenje. Ono može biti potpuno čime dobivamo kalkove ili djelomično čime dobivamo polukalkove. Potpuno prevođenje podrazumijeva prevođenje svih elemenata frazeološkog izraza iz jezika davatelja na jezik primatelj, a stupanj potpunosti ovisi o tome uzimaju li se u jeziku primatelju iste vrste riječi i gramatički oblici kakvi su u jeziku davatelju.

4.3.4. Klasifikacija s obzirom na stil

Kao i ostatak leksika, frazemi se mogu koristiti neutralno u svim stilovima ili mogu pripadati određenom funkcionalnom jezičnom stilu, ali i s vremenom prelaziti iz stila u stil ili se čak ista sveza riječi može u jednom stilu koristiti kao slobodna sveza dok se u drugom stilu koristi kao frazem s desemantiziranim značenjem. Stoga s obzirom na stilske odrednice, frazeme možemo podijeliti na stilistički neutralne, knjiške i razgovorne frazeme.

¹⁷ Gluhak 1993: 139

Stilistički neutralni frazemi koriste se u svim funkcionalnim stilovima bez posebnih ekspresivno-emocionalnih nijansi. Oni imenuju pojave i odnose bez unošenja posebne stilističke boje, a kad su upotrijebljeni u standardnom jeziku neće se osobito zamijetiti njihovo postojanje i najčešće će ostati kao dio neutralnog koda.

uski pogledi; od glave do pete; mrtva tišina; ni žive duše; trn u oku; mačji kašalj; jezik za zube

Knjiški frazemi pojavljuju se isključivo u pisanim govornim oblicima, ton im je svečan, patetičan i poetičan, a karakterizira ih i povišena ekspresivnost, koja se dodaje osnovnom značenju da bi se dodao element subjektivnosti i pojačao doživljaj, npr. označavanje velike boli: *teško breme zemaljskih briga i nevolja*.

Razgovorni frazemi imaju posebnu ekspresivnu vrijednost, vrlo su slikoviti, u govor unose nijansu neobveznosti, jednostavnosti i spontanosti, a s obzirom na to da dolaze iz razgovornoga jezika, smatra se da pripadaju niskom stilu, npr. *kupi tralje*.

4.3.5. Klasifikacija s obzirom na prostornu i vremensku raslojenost

Kao i ostatak leksika, frazemi mogu biti prostorno i vremenski raslojeni. Budući da su Dickensova djela prevedena isključivo koristeći hrvatski standardni jezik, u prijevodima njegovih djela nije pronađena potvrda prostorne raslojenosti frazema. Međutim, budući da su djela pisana u 19. stoljeću pa su i na hrvatski jezik relativno davno prevedena, u prijevodima nailazimo na primjere vremenske raslojenosti frazema, pogotovo u slučajevima kada je prevoditelj koristio frazem svakodnevan u tadašnjem jeziku, a koji se više ne koristi uopće ili u istom obliku.

S obzirom na vremensku raslojenost nalazimo frazeološke arhaizme i historizme.

Frazeološki arhaizmi su zastarjeli oblici frazema koji više nisu u upotrebi.

čudni svati, prozbori ni bijele ni crne.

Frazeološki historizmi su frazemi koji sadržavaju ili se tiču stvari i pojava iz povijesti koji više ne postoje ili nisu aktualni, pa nema ni potrebe za korištenjem tih frazema.

nije došla teretnim kolima, smijući se na sva žvala.

4.3.6. Klasifikacija s obzirom na čvrstoću strukture (frazemske inačice)

Kao što je navedeno u samoj definiciji frazema, oni su gotove unaprijed oblikovane cjeline te se njihove sastavnice najčešće ne osjećaju kao riječi sa samostalnim značenjem pa se tako ni značenje frazema ne može predvidjeti iz značenja njegovih sastavnica. Štoviše, struktura im je ponekad tako čvrsta da se sastavnice frazema ne mogu zamijeniti čak niti sinonimom, niti naglašenim oblikom (ukoliko se radi o nenaglašenom obliku zamjenice ili glagola). Uz ovu čvrstu utemeljenost sastavnica u frazemu, često je jednako tako čvrsto utemeljen i položaj pojedine sastavnice u frazemu pa se sastavnicama frazema ne mogu ni mijenjati mjesta. Međutim, iako je struktura frazema u pravilu veoma čvrsta, postoje frazemi s inačicama, a to znači da se ponekad jedna riječ u frazemu može zamijeniti drugom. Prema vrsti zamjena do kojih u njima dolazi, frazeme možemo razvrstati na:

1. Čiste frazeme koji predstavljaju završnu fazu procesa frazeologizacije. Okamenjeni su i dolaze samo u jednom gotovom obliku bez mogućnosti varijacija sastavnica ili njihova položaja u frazemu.

od glave do pete; tamo-amo; ni kriv ni dužan

2. Frazeme s morfološkom ili tvorbenom varijacijom. U ovom se slučaju mijenja oblik jedne od sastavnica, a promjena se ne događa iz nužde, kako bi se frazem uklopio u ustrojstvo rečenice koje je dio. Ove se promjene događaju zbog stilskog efekta, odnosno kako bi se postigla stilska obilježnost izraza, a bitno je da promjena ne mijenja značenje niti sastavnice kao samostalne riječi niti cjelokupnog frazema.

vrela krv/vrije krv

3. Frazeme s leksičkom varijacijom gdje frazem ne mijenja svoje značenje, već nova sastavnica preuzima značenje stare. Ovakve su varijacije najbrojnije. Kod kojih se pojedina sastavnica može zamijeniti svojim sinonimom ili semantički bliskom riječju, ali i antonomom koji u danom frazemu preuzima značenje prve riječi. Do leksičkog variranja dolazi iz nekoliko razloga: zbog hotimičnog izbora riječi koja znači potpuno suprotnu krajnost, zbog toga što pojam znači isto bez obzira na korištenje druge riječi, zbog izlaženja iz uporabe nekih riječi pa se zamjenjuju, zbog riječi lokalnog govora sadržanih u frazemu gdje je u različitim mjestima upotrijebljena različita riječ i dr.

ciljao na njega/ nišani na njega; izvukao deblji kraj/izvukao kraći kraj

4. Frazeme s gramatičkom varijacijom kad u frazemu treba upotrijebiti drugu riječ zbog promjene gramatičkog značenja. Takve su npr. alternacije glagolskog vida, deklinacije, konjugacije, promjena roda i dr.

naćulio uši/ naćulila uši

5. Frazeme sa sintaktičkom varijacijom kod kojih se mijenja odnos subjekta i objekta radnje (dati košaru i odbiti košaru). U ovom slučaju zamjene obuhvaćaju dva frazema koji predstavljaju dva aspekta iste slike s različitim odnosom subjekta i objekta.

dižu prašinu/ prašina se diže

6. Frazeme s leksičko-semantičkom varijacijom gdje se stvaraju antonimski frazemski parovi pomoću zamjene jedne od sastavnica riječju suprotnoga značenja. Za razliku od leksičkih promjena u kojima nova sastavnica ne mijenja značenje frazema, kod leksičko-semantičkih promjena nova sastavnica frazemu daje novo značenje.

izvući tanji kraj/ izvući deblji kraj

7. Frazemi s varijacijom položaja sastavnica. Kod ovih frazema također se ne mijenja značenje, a mogućnost zamjene mjesta pojedinih sastavnica odraz je nepotpune frazeologizacije. Oblik frazema još nije potpuno okamenjen i još uvijek je moguća zamjena reda riječi.

vrela krv/ krv vrela

8. Frazemi s leksičko-kvanitativnim varijacijama¹⁸ kod kojih se neke sastavnice izostavljaju pa se tako mijenja opseg frazema, ali značenje ostaje nepromijenjeno.

žedan krvi i mesa/ žedan krvi

4.4. Značenjski odnosi u frazeologiji

Kao i ostale leksičke jedinice, frazemi mogu imati svoje sinonime, antonime i homonime.

¹⁸ Menac 2007: 71

4.4.1. Frazemska sinonimija

Kod frazema se javljaju isti aspekti sinonimije kao kod leksema s još kompliciranijim slučajevima uzevši u obzir kompleksniju strukturu frazema naspram leksemima. Frazemskim se sinonimima smatraju oni frazemi koji „imaju različit sastav elemenata, ponekad i različitu sliku u svojoj osnovi, a jednako ili blisko značenje“.¹⁹ Drugim riječima, dva ili više frazema bili frazemski sinonimi, moraju imati različit leksički sastav uz podudaranje bitnih semantičkih obilježja. U jeziku nastaju iz potrebe da se konstrukcija s oslabljenom, “izbljedjelom” ekspresivnošću zamijeni novom, čija će ekspresivnost biti svježija, jače izražena.

'napraviti dvije stvari odjednom': *jednim hicem pogodio dva zeca, ubiti dvije muhe jednim udarcem*

'biti na dalekom, izoliranom mjestu': *gdje je Bog rekao laku noć; gdje se ni vrag ne bi sjetio da nas traži*

'podmetnuti nekomu nešto': *prodati rog za svijeću; podmetnuti čavle pod goluba*

4.4.2. Frazemska antonimija

Značenja dvaju frazema mogu se odnositi na suprotna svojstva, osobine ili pojave. Takav značenjski odnos između frazema naziva se frazemska antonimija.

izvući tanji kraj/izvući deblji kraj; med i šećer/žuč i pelin

Za izražavanje suprotnosti u frazeologiji se rabe različita sredstva. Najčešće je to leksička antonimija jedne od sastavnica - uzima se sastavnica iz jednog frazema i zamjenjuje njenim leksičkim antonimom kako bi se stvorio frazeološki antonimski parnjak, poput u primjeru *izvući tanji/deblji kraj*.

¹⁹ Menac 2007: 72

4.4.3. Frazemska homonimija

Antica Menac navodi kako do homonimije kod frazema dolazi kad se jedan oblik pojavljuje s dva ili više različitih značenja.²⁰ Međutim, teško je ovdje povući granicu između polisemije i homonimije. Naime, primjer koji navodi – praznih ruku – u značenjima je doći bez darova, ostati bez sredstava i otići bez uspjeha. Budući da dalje analizira odnos ova tri značenja, izgleda da tezu o homonimiji temelji naglašavajući razlike u glagolima u značenju čime se dobiva dojam razdvajanja na semantičkom planu. No, sva ta tri značenja u svom temelju imaju 'biti bez nečega' bilo to prije, sada ili poslije čime bi se moglo zaključiti da se radi o polisemiji jednog frazema čiji se jedan aspekt semantičkog polja 'biti bez nečega' proširio na značenja 'biti bez nečega prije određene radnje (doći bez darova), doći u stanje da se nademo bez nečega tijekom radnje (ostati bez sredstava) i biti bez nečega nakon radnje (otići bez rezultata).

4. 5. Prevođenje frazema

Prema Vladimiru Iviru, prevođenje je pretvaranje poruke prethodno izražene jednim jezikom u jednako vrijednu poruku izraženu nekim drugim jezikom²¹. Iako svaki jezik kao samostalni sustav sadrži sve sastavnice koje su mu potrebne da prenese željenu informaciju, zbog kulturoloških i drugih razlika između govornika dvaju jezika, u jednom jeziku može nedostajati izraz za opisati pojam iz drugog jezika jer, jednostavno, govornicima taj izraz nikada nije trebao. Što se tiče frazema, upravo je klasifikacija s obzirom na porijeklo od najvećeg značenja za prevođenje. Neki su nacionalni frazemi ostali samo u okviru jezika u kojem su nastali i odražavaju aspekt kulture naroda koji ih koristi pa njihovo prevođenje predstavlja jedan od najvećih izazova jer zahtijeva iznimno dobro poznavanje kulture i jezika, ne samo onog s kojeg se prevodi, nego i onog na koji se prevodi. Budući da se radi o stalnim izričajima koji se upotrebljavaju u onom obliku u kome u jeziku postoje, a i da njihovo značenje nije zbroj značenja njihovih sastavnica, jasno je da njihovo prevođenje riječ po riječ uopće ne dolazi u obzir. U prijevodu trebamo doći do što bližeg sadržaja, pa se u jeziku na koji se prevodi traži najbliža sadržajna inačica frazema iz jezika izvornika.

Kod prevođenja frazema može doći do jednog od tri slučaja:

²⁰ Menac 2007: 100

²¹ Ivir 1978: 9

1. U jeziku na koji se prevodi može postojati frazem jednaka značenja i slična izraza.
2. U jeziku na koji se prevodi može postojati frazem jednaka značenja i sasvim različita izraza
3. U jeziku na koji se prevodi ne postoji značenjska inačica frazema iz jezika izvornika.

U prvom slučaju često postoji neka razlika u izrazu kod dvaju jezika i treba paziti da se ne prevodi riječ za riječ, nego da se upotrijebi točan izraz u jeziku na koji se prevodi. Ponekad je izraz u tom jeziku potpuno jednak izrazu u jeziku izvorniku. To su primjerice frazemi *from time to time – od vremena do vremena*, *živi kostur - the living skellinton*, *orlovsko oko – eagle eye*, *ljubav je slijepa - love is blind*. Dobar primjer je i frazem *teško breme zemaljskih briga i nevolja the heavy load of worldly cares and troubles*. Ponekad je jedna od sastavnica različita i nezamjenjiva, kao kod frazema *from head to toe – od glave do pete*. U ovom slučaju prijevod *od glave do nožnog prsta* ne bi funkcionirao jer nije u duhu hrvatskog jezika i čitatelji bi ga ocijenili kao neobičnog, pa treba paziti da se upotrijebi točna inačica. Isto tako *put salt upon their tails* prevodi se sa *staviti sol na rep*, ali nikako i u množini sa *staviti sol na repove* ili s nekim drugim prijedlogom poput *staviti sol preko repova*. Isti je slučaj i s poslovicom *constant dropping will wear away a stone* čija je inačica u hrvatskom *kap po kap i stanac kamen izdube* ili *sve te stare mačke baš vole lupiti glavom o zid - all them old cats will run their heads agin milestones*. Kod frazema *sink into the ground* prevedenim hrvatskim *propasti u crnu zemlju* javlja se sličan slučaj. U hrvatskom jeziku ne bi funkcionirao frazem *potonuti u crnu zemlju*, pa je sastavnica *propasti* nezamjenjiva. Međutim, sastavnicu *crnu* moguće je izostaviti i upotrijebiti frazem *propasti u zemlju*. Frazem *eye–sore* nije preveden direktno kao *rana na oku* što u hrvatskom jeziku ne bi funkcioniralo, nego frazedom *trn u oku*. U nekim slučajevima se u frazemima u oba jezika koriste ekvivalentne sastavnice, ali u različitom poretku. Tako je na primjer *all skin and bones* u hrvatskom jeziku *sama kost i koža*. U nekim slučajevima jedan jezik ima ustaljen oblik frazema, dok se u drugom jeziku za isto značenje može upotrijebiti jedna od nekoliko inačica. Primjer je engleski *in seventh heaven* koji se u hrvatskom može prevesti i s *u sedmom nebu*, ali i s *u devetom nebu*. U ovom slučaju prevoditelju mogu pomoći kako dvojezični rječnici frazema, tako i oni jednojezični. Ako prevoditelj zna da se radi o sličnom izrazu u oba jezika, u jednojezičnom rječniku ciljnom jeziku lako može doći do točnog izraza.

U drugom slučaju jako je bitno dobro poznavati jezik i kulturu obaju jezika. Kada se naiđe na frazem u jeziku izvorniku koji treba prevesti, dvojezični rječnici frazema od velike su pomoći i mogu dati odgovarajuću inačicu. Primjerice *beating around the bush* na hrvatski se prevodi s *kao mačka oko vruće kaše*. No u mnogim slučajevima se u ciljnom jeziku frazem jezika izvornika može prevesti i doslovno, ali i frazemom, a izbor između dva rješenja najčešće je pitanje stila i pokazuje prevoditeljevo znanje i kvalitetu prijevoda. Primjerice *I should come to no good* ne bi neobično zvučalo prevedeno s *neću dobro završiti* ili *neću izići na dobro*, ali prevoditelj je upotrijebio *neću doći na zelenu granu*, što bolje odražava stil i situaciju u kojoj je frazem izrečen (stara gospođa kudi mladića). *There's a pair on 'em* u hrvatskom je prevedeno ekvivalentom *našla krpa zakrpu*. *Mole-eyed* je prevedeno frazemom *na jedno oko ćorav, na drugo ne vidi*. Iako je središnja sastavnica ista, u hrvatskom jeziku značenje tog frazema ne povezuje se s krticama kao u engleskom gdje *oči krtice* aludira na sljepoću.

Frazem *made our lucky* zanimljiv je primjer. Jako se rijetko koristi i to samo u žargonu, a u Oliveru Twistu upotrijebljen je kao primjer londonskog govora u karakterizaciji lika. Prevoditelj je pronašao dobar ekvivalent na hrvatskom jeziku, frazem koji se također koristi isključivo u žargonu *uhvatiti maglu*. Primjer iz žargona je i *I should get the sack* na hrvatski preveden *kupi tralje* također korišten isključivo u žargonu. Prevođenje zastarjelih frazema također predstavlja izazov za prevoditelje. Frazem *rum fellows* u značenju *čudni, neobični momci* preveden je frazemom *čudni svati*, također zastarjelim frazemom u hrvatskom jeziku.

Zanimljivo je i prevođenje uzvičnih frazema. Hrvatski frazem *sto mu gromova* korišten je u Oliveru Twistu u dva navrata, a njime su se prevela dva različita uzvika: *Oh, blow that* i *D---n me*, oba u značenju proklinjanja.

U trećem slučaju najčešće se radi o kulturološkim posebnostima jezika izvornika za koje ne postoji izraz u ciljnom jeziku. Prema Vladimiru Iviru, postoje tri načina prevođenja ovakvih frazema. Prvi je da se frazem doslovno prevede na ciljni jezik pri čemu govornicima tog jezika ona neće djelovati kao frazem, ali se može desiti da se višestrukim ponavljanjem ustalili u tom jeziku.²² Druga je mogućnost da se umjesto frazemom prevede opisno kako bi se što bolje prenio sadržaj, a čitatelj ciljnog jezika izgubi osjećaj frazema i poslovičnosti. I treća je mogućnost da se prevede poslovicom ili izrekom s bliskim značenjem, tako da se očuva i

²² Ivir 1978: 129

osjećaj frazema i poslovičnosti, ali i da blisko značenje kako bi se što bolje očuvao sadržaj. Jedan od ovakvih frazema i je hrvatski *premazan svim mastima* koja u engleskom nema svoju inačicu, pa se često prevede kao *worldly wise veneer* ili *havin all the subtleties* ili *up to snuff and a pinch or two over*.

Uz ova tri slučaja, do korištenja frazema u prevođenju dolazi i kada se nefrazemska sintagma iz jezika izvornika prevede frazemom u ciljnom jeziku. Ovakve primjere pronalazimo kod prijevoda sintagme *last place in the world that he'd look in*. Prevoditelj je umjesto prijevoda sintagmom *posljednje mjesto na kojem bi nas tražio* upotrijebio dva frazema *gdje je Bog rekao laku noć, gdje se ni vrag ne bi sjetio da nas traži*. Na sličan je način sintagma *artful dodge*, što bi se doslovno moglo prevesti *dobro učinjena spletk*, prevedena: *prodadoše nam rog za svijeću i podmetnuše nam čavle pod goluba, podvališe nam*. Frazem *proći sito i rešeto* upotrijebljen je na dva mjesta, a oba puta zamijenio je sintagmu *has a considerable knowledge of the world* (*posjeduje široko znanje o svijetu*) i *I've been done everything to* (*sve su mi činili, kroz sve sam prošao*). Sintagma *nothin' to you* prevedena je frazemom *mačji kašalj*.

5. ZAKLJUČAK

Frazeologija je mlada lingvistička disciplina kojom se u zadnje vrijeme bavi sve više jezikoslovaca, međutim njena sistematska klasifikacija još bi se mogla produbiti u odnosu na onu koju imamo danas. Proučavanjem dijela starijih ali i novijih hrvatskih pisaca i njihovom usporedbom dobio bi se potpuniji pregled klasifikacije hrvatskih frazema, pogotovo s obzirom na njihovu sintaktičku strukturu i na vremensku raslojenost te bismo obogatili postojeće frazeološke rječnike hrvatskoga jezika, a proučavanjem prijevoda dijela stranih pisaca na hrvatski jezik bolji uvid u njihovu semantičku klasifikaciju, na način njihovog prevođenja i bolji uvid u semantički opseg pojedinih frazema. U ovom bi pogledu korisno bilo i proučavanje različitih prijevoda istih dijela, što bi nam približilo i frazemsku sinonimiju u hrvatskom jeziku.

6. SAŽETAK

Frazeologija je lingvistička disciplina koja se bavi proučavanjem i opisivanjem frazema nekog jezika. Predmet proučavanja u frazeologiji, frazemi, najčešće se definiraju kao ustaljene sveze riječi koje se upotrebljavaju u gotovu obliku, a njihovo značenje ne odgovara zbroju značenja njihovih sastavnica. Svim su frazemima zajedničke tri karakteristike: promjena ili gubitak značenja jedne ili više sastavnica, jedinstvenost izraza koji se pamti kao takav odolijevajući sintaktičkim i leksičkim promjenama te idiomatičnost izraza odnosno semantička pretvorba barem jedne sastavnice frazema.

Frazemi se klasificiraju s obzirom na sintaktičku strukturu, semantičke značajke, porijeklo, stil, prostornu i vremensku raslojenost, a mogu imati i svoje inačice, odnosno jedna riječ u frazemu može se zamijeniti drugom bez promjene značenja frazema. Kao i ostale leksičke jedinice, frazemi mogu imati svoje sinonime i antonime.

Budući da se radi o stalnim izričajima koji se upotrebljavaju u onom obliku u kome u jeziku postoje, prevođenje frazema riječ po riječ uopće ne dolazi u obzir. U prijevodu trebamo doći do što bližeg sadržaja, pa se u jeziku na koji se prevodi traži najbliža sadržajna inačica frazema iz jezika izvornika.

KLJUČNI POJMOVI

Frazeologija, frazem, klasifikacija frazema, prevođenje frazema; frazemska sinonimija, frazemska antonimija

Phraseology, idiom, classification of idioms, translating idioms, synonyms in idioms, antonyms in idioms

POPIS LITERATURE

BRALIĆ, Snježana i MIHALJEVIĆ, Nikica (2005) Metaforom do idiomatskog izričaja – kulturološka komponenta u učenju jezika, U: *Semantika prirodnog jezika i metajezik semantike*. Uredila: Jagoda Granić. Zagreb-Split: Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku – HDPL

FILAKOVIĆ, Svetlana – Frazeologija u djelima Ivane Brlić Mažuranić. U *Život i škola: časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja*, Vol.LIV No.19 Svibanj 2008.

FINK ARSOVSKI, Željka, KOVAČEVIĆ, Barbara i HRNJAK, Anita (2010) *Bibliografija hrvatske frazeologije*. Zagreb: Knjigara.

FINK, Željka (2001) Kakvim se frazemima obraćamo? U: *Drugi hrvatski slavistički kongres, zbornik radova I*. Zagreb: Hrvatsko filološko društvo

GLUHAK, Alemko (1993) *Hrvatski etimološki rječnik*. Zagreb: August Cesarec

Hrvatska enciklopedija 4, Fr – Ht (2002) Uredili: Dalibor Brozović, August Kovačec, Slaven Ravić. Zagreb: Leksikografski zavod “Miroslav Krleža”.

IVIR, Vladimir (1978) *Teorija i tehnika prevođenja*. Sremski Karlovci: Centar „Karlovačka gimnazija“ Sremski Karlovci.

KOLENIĆ, Ljiljana (1998) *Riječ o riječima: iz hrvatske leksikologije i frazeologije 17. i 18. stoljeća*. Osijek: Pedagoški fakultet.

KOLENIĆ, Ljiljana (2006) *Riječi u svezama – Povijest hrvatske frazeologije*. Osijek: Matica hrvatska ogranak Osijek

MARTINOVIĆ, Anna (2005) Acontrastive analysis of English and Croatian phrases. U: *Semantika prirodnog jezika i metajezik semantike*. Uredila: Jagoda Granić. Zagreb-Split. Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku – HDPL

MATEŠIĆ, Josip (1982) *Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Zagreb: Školska knjiga.

MENAC, Antica, FINK ARSOVSKI, Željka i VENTURIN Radomir (2003) *Hrvatski frazeološki rječnik*. Zagreb: Naklada Ljevak.

MENAC, Antica (2007) *Hrvatska frazeologija*. Zagreb: Knjigara, Zagreb

MENAC, Antica (1970/1971) O strukturi frazeologizama. *Jezik* br.1, 1-4

PRILOG I. – OBRAĐENI KORPUS

Dickens, Charles (1951.) *Posmrtni spisi Pickwickova kluba*. Zagreb: Omladinsko izdavačko poduzeće „Novo pokoljenje“

Preveo s engleskoga jezika Stjepan Krešić

<i>od vremena do vremena</i> (8)	<i>svijetlim uzorom</i> (37)
<i>dok god im srce želi</i> (8)	<i>smiraju sunca</i> (38)
<i>vatra izbila u grudima</i> (10)	<i>zadao vjeru</i> (39)
<i>ugasila preča želja</i> (10)	<i>gubiti riječi</i> (42)
<i>ciljao/nišani na njega</i> (11)	<i>naćuliti uši</i> (44)
<i>sipati svjetlost</i> (13)	<i>pun je priča kao šipak zrnja</i> (48)
<i>otrže iz zagrljaja sna</i> (13)	<i>razveži jezik</i> (49)
<i>uski pogledi</i> (13)	<i>željan korice kruha</i> (50)
<i>srca osvojili</i> (21)	<i>potucao od nemila do nedraga</i> (51)
<i>potoci suza</i> (21)	<i>žedan krvi i mesa</i> (54)
<i>u devetom nebu</i> (23)	<i>svisoka poprijeko pogleda</i> (58)
<i>čudni svati</i> (23)	<i>orlovsko oko</i> (63)
<i>ne przbori ni bijele ni crne</i> (24)	<i>duša na jeziku</i> (64)
<i>točka opisa</i> (24)	<i>mijenjajući boju</i> (66)
<i>od glave do pete</i> (29)	<i>što su ga noge nosile</i> (67)
<i>mjerili pogledima</i> (32)	<i>vjere mu</i> (69)
<i>omimsko predstavljanje</i> (33)	<i>do mile volje</i> (76)
<i>tamo-amu</i> (33)	<i>da ga ne bi ni đavo obuzdao</i> (82)
<i>kucanje čaša</i> (33)	<i>na čelu obitelji</i> (90)
<i>kiptio gnijevom</i> (33)	<i>ošinu pogledom</i> (91)
<i>žedan njegove krvi</i> (33)	<i>odgovarao na boju</i> (93)
<i>povrate pozajmljeno perje</i> (34)	<i>evanđeoski sluga</i> (96)

očepi kazivati (97)
službe Božje (98)
tvrdi srce (100)
čisto i bistro rečeno (109)
ostaviti u boljim rukama (112)
odmah ga poznadoše kao slijepac rđav novac (115)
mrtva tišina (117)
da stekne lovorike (117-118)
podigle u očima (118)
pripekao Božji zvjezdan (119)
i za cigli čas (122)
najbljeđe obrise (122)
pada sve više u zasjenjak (130)
smijući se na sva žvala (129)
ni za tanku dlaku (130)
opsjeda srce (132)
ni cigle riječi, pogleda, treptaja (136)
nije došla teretnim kolima (153)
poći će ona za me (155)
gdje je bog rekao 'laku noć' (156)
gdje se ni vrag ne bi sjetio da nas traži (156)
hoćeš-nećeš (161)
svjetski ljudi (164)
dubokoj tišini (168)
teško breme zemaljskih briga i nevolja (170)
zazeblo pri srcu (176)
jurio glavom bez obzira (177)
i kapom i šakom (178)
na pamet palo (180)
ne izusti ni cigle ciglovetne (183)
žedan sam tvoje krvi (184)
prošla kroz sito i rešeto (191)
svim je mastima premazan (194)
što bi čovjek rukom o ruku (194)
u tom grmu leži zec (195)
bio u žutim vodama (198)
žučljiva borba (201)
što ga je grlo nosilo (215)
kovali u zvijezde valjanost i plemenitost (217)
utući vrijeme (219)
drugu pjesmu pjevali (232)
krenuo pameću (233)
pomrsiti osnovu (233)
što mjesec haje, što psi laju (239)
biti izvan sebe (241)
iščeznuo s lica Zemlje (249)
čovjek bistre glave i prodorna duha (254)
kuku lele, a što bi od njegova knuta (256)
vatrenu raspravu (256)
propasti u crnu zemlju (257)
živi kostur (258)

malo-pomalo (261)
zape za oko (265)
suze još nikada nisu navile nijedne ure niti su pokrenule kakava stroja (270)
sve te stare mačke baš vole lupiti glavom o zid (271)
zapelo u svoje mreže (271)
jezik za zube (272)
škakljiv posao (273)
tamno kao u rogu (273)
ne prozbori ni crne ni bijele (282)
našla krpa zakrpu (282)
prodadoše nam rog za svijeću (282)
podmetnuše nam čavle pod goluba (282)
istjerao pravu vodu na njegove oči (283)
ljubav je slijepa (286)
trn u oku (290)
sila i prilika (294)
prikratiti vrijeme (294)
na jedno oko ćorav a na drugo ne vidi (296)
darnu u živac (297)
sve lađe potonule (302)
vrteći se okolo naokolo ko đavo na ražnju (313)
bog mi i duša (317)
do zla boga (322)
kupi tralje pa idi dalje (328)
neki đavo (se) sprema (329)
na zlu glasu (349)
da ni rukom ni nogom ne maknem (362)
prosjački štap (375)
ni kriv ni dužan (386)
crni petak svanuo (391)
mačji kašalj (397)
dobrom glasu (403)
jezik za zube (424)
vrela krv (420) (vreti)
pogledati u obraz (430)
Mi o vuku, a vuk na vrata (434)
živovanje u slasti, lasti i masti (448)
od svega srca (449)
jednim hicem pogodio 2 zeca (453)
i kapom i šakom (456)
kradu bogu dane (457)
što ne bi ni okom trenuo (467)
nadugo i naširoko (470)
podigneš krila (470)
ne vidje ni sunca ni mjeseca (471)
u devetom nebu (474)
uzeo vrag šalu (477)
žuč i pelin u srcu (487)
navedeni na tanak led (496)

Dickens, Charles (1947) *Oliver Twist ili život općinskog djeteta*, Zagreb: Matica hrvatska

Preveo s engleskoga jezika Zlatko Gorjan

<i>drugi svijet</i> (8)	<i>meko srce</i> (133)
<i>uroditi plodom</i> (10)	<i>iz petnih žila</i> (134)
<i>umekšao srce</i> (11)	<i>ne cvatu baš same ruže</i> (140)
<i>oštar jezik</i> (27)	<i>svi su oni na isti kalup</i> (143)
<i>jezik za zube</i> (28)	<i>na sva usta</i> (145)
<i>mlinski kamen privezan općini oko vrata</i> (31)	<i>očita litaniju</i> (148)
<i>put pod noge</i> (47)	<i>ledila krv u žilama</i> (149)
<i>doći na zelenu granu</i> (56)	<i>glavom bez obzira</i> (150)
<i>spremili u grob</i> (58)	<i>za tren oka</i> (151)
<i>dao oduška osjećajima</i> (59)	<i>nemaš nimalo petlje</i> (153)
<i>palo mu je na um</i> (62)	<i>uhvatiti maglu</i> (153)
<i>padoše na pamet</i> (62)	<i>u malom prstu ima</i> (155)
<i>koji ti je bijes</i> (65)	<i>kao mačka oko vruće kaše</i> (160)
<i>dajem vem riječ</i> (73)	<i>milo i nedrago</i> (165)
<i>biti kao mrav</i> (74)	<i>ne tari glavu</i> (165)
<i>krojila pravda</i> (82)	<i>ne žaca se krvi</i> (169)
<i>jezik za zube</i> (86)	<i>krv u žilama (se) sledila</i> (169)
<i>sto mu gromova</i> (89)	<i>glave stajati</i> (172)
<i>zapasti u gadan škripac</i> (104)	<i>prosvirat lubanju</i> (174)
<i>ujuedeš za srce</i> (114)	<i>udarilo u glavu</i> (180)
<i>za dlaku</i> (121)	<i>čist zrak</i> (185)
<i>što ti je na srcu</i> (123)	<i>u tren oka</i> (186)
<i>očiju mi mojih</i> (128)	<i>udare u druge žice</i> (201)
<i>za čije babe zdravlje</i> (130)	<i>mrtvo puhalo</i> (206)
	<i>med i šećer</i> (206)

mlatiti praznu slamu (206)
bili nam za petama (210)
krv uskipi (234)
bila u vašoj koži (239)
tvrda srca (248)
kako stoji stvar (252)
na lice mjesta (254)
stisnuti zube (257)
ušao u trag (261)
gori od želje (277)
laka srca (279)
posljednji ispraćaj (281)
pucao o smijeha (290)
u cvatu mladosti (297)
s ljagom na imenu (295)
na vrat na nos (302)
u tren oka (307)
kameno srce (308)

guraš svoj nos gdje treba i ne treba (310)
njegova bolja polovica (315)
jezik za zubima (321)
mrkim pogledom (326)
srce zaigrati (330)
sokolovim očima (338)
ljudima je milija prosta mjed nego u vatri
prokušano zlato (342)
žive u sjeni vješala (343)
bila na srcu (360)
slobodne ruke (367)
zapao u škripac (373)
izvuče iz škripca (376)
kao bubreg u loju (379)
ni za živu glavu (384)
biti u vašoj koži (384)
radilo se komu o glavi (391)
krv mu se sledila u žilama (399)
stegnuo papke (408)

Dickens, Charles (2000) *Velika očekivanja*. Zagreb: Školska knjiga.

Preveo s engleskoga jezika Zlatko Gorjan

radi o glavi (11)

ni pet ni šest (28)

staviti sol na rep (32)

teret (krivice) skinut s mojih leđa (47)

zavezao mi je jezik (47)

digli ruke od nas (53)

netko mora grijati lonac ili nema juhe (53)

izvučem kraći kraj (56)

slomiti srce (66)
koji ti je bijes (89)
sama kost i koža (93)
čelične živce (93)
netko pomrsi račune (95)
iz čista mira (98)
slomi mi srce (102)
od sveg srca (108)
da ti mozak stane (109)
zlatne ruke (111)
stala na kraj (122)
ide od ruke (133)
posula je glavu pepelom (184)
iz petnih sila (186)
ni za živu glavu (191)
srce mu se smekša (192)
dublje zagrizli (194)
utuvio u glavu (201)
palucala oštrim jezikom (205)
spora jezika (216)
ni pribijene pare (229)
živa istina (230)
očita bukvicu (230)
obiteljsko gnijezdo (231)
čađave suze (233)
ni za živu glavu (234)
proći muke čistilišta (237)
trubi na sva usta (238)
stavi pod ključ (240)
zagledavamo darovanom konju u zube (265)
ni na nebu ni na zemlji (270)
Bog vas vidio (276)
usijeklo u pamet (280)
u lošem svjetlu (283)
kap po kap vode i stanac kamen izdube (284)
kucnuo odlučni čas (290)
loše nam se piše (292)
iz dna duše (292)
ako boga znaš (302)
ima zečje uši (310)
od svega srca (311)
nataknut ću na glavu svoju ćepicu za razmišljanje (314)
ljubav je slijepa (319)
igraju na tu kratu (321)
srce ti je od kamena (322)
tvrda srca (322)
okrenuti list u knjizi mog života (326)
pozvao na red (326)
joj bio vazda za petama (328)
ledila krv u žilama (340)
omastio bih ličinu (342)
stavio je život na kocku (342)

u gluho doba (343)
dižu prašinu (352)
bio izvan sebe (355)
na svoju njušku stavio brnjicu (362)
prije no što i prstom makneš (366)
prošao sam kroz sito i rešeto (367)
ostavio na cjedilu (367)
ruku na srce (368)
bio je sladak i gladak (369)
srce slomilo (370)
prikovan uz postelju (394)
teško oko srca (403)
izvući tanji kraj (415)

s vremena na vrijeme (414)
tvrd orah (419)
imao što odrješenije ruke (439)
razbijaju glavu (452)
govorio u vjetar (464)
mrtva tišina (468)
mirne duše (460)
odlazi na drugi svijet (480)
povlačiše za nos (496)
zazvonilo u ušima (500)
bili savršeno hladni (503)
sama kost i koža (505)

Dickens, Charles (1996) *Božićna pjesma*, Zagreb: Trgo-rast

Preveo s engleskoga jezika Predrag Raos

bolje je da propadne selo, nego običaj (9)
zatezati tijesak (10)
srodne duše (18)
pune ruke posla (19)
dok bi dlanom o dlan (23)
tko zna kako (27)
u zraku je visio (53)
olakšati dušu (54)
pritisne srce (54)

imala veliko srce (59)
lukava lija (63)
pao kamen sa srca (94)
je bio Baba Jaga čitave obitelji (97)
stao mekšati se sve više i više (108)
otezao papak (128)
živoga kuhaju (129)
od srca žalim (140)
još ima u Boga dana (141)